

„KALLÓDNUNK HOL OLTALMAS”

Marsall László: *Egy világ mintája*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987

Marsall László hozzánk eljutott legújabb verseskötetének egyik leg-reprezentánsabb verse, pillanatnyi költészetképét leghívebben visszaadó tükre a kötetnyitó költemény: a *Ballada békeidőben*, mely egyben verscikluscím is. A verskép is jellegzetesen marsalli: lélegzetelállítóan hosszú költemény, látszólag szabadon alakuló sorokkal, versszakokkal, a költemény belső tere azonban szigorúan szerkesztett: a vers gondolati középpontjai, fókuszai gyűjtik egybe s lövellik ki a széttartó sugarakat, miközben a gondolat — az olvasó is — a közelítés—távolítás e belső törvénye szerint oszcillál. S ez a folyamat, ez a lüktetés olykor a vers határain is túlnő. A ciklus kezdőversei immár a vers medréből kilépve egymással dialogizálnak, motívumokat visznek tovább, idézeteket görgetnek, vándoroltatnak. Ahogyan a szerző is vallja kötete fülszövegében: „Maguk a lapok — versek — vonzzák vagy taszítják egymást, szomszédok akarnak lenni vagy más vonzódásokhoz igazodva, messi kerülni egymástól.” Ez a vonzás, ez a kohézió itt, a kötet legelején a legerőteljesebb, hogy miután stabilizálódnak e nem mindennapi és megszokott költői világ impressziói, kételyei, motívumai, nyelvi és metrikai szabályszerűségei, e *formális* kohézió megszűnön, s a *lényegi* jegyek szintjén kösse-gyűjtse egybe a költeményeket. Széttartó erőket legyőző látványos kötődés, majd látszólagos szétszóródás, amely mögött a lényegi jegyek összetartó erejének búvópatakait véljük felfedezni — ez lehetne az *Egy világ mintája* c. verseskötet sémája.

Az említett kötetkezdő vers átmenet is, híd is Marsall előbbi kötetei s a mostani között. A Marsall eddigi költői útját felmérő ismertetés (*A magyar irodalom története 1945—1975*) a „dolgok és helyzetek állandó köznapi ismétlődését” említi mint verstémát, s költői élményt. S íme a vers első sorai: „A szemközti ház legszélső ablakában / hetek évek évszázadok óta / estente valaki / a villanyt eloltja a zsalut kitarja / a zsalut kitarom a villanyt eloltom / és lessük egymást mint két tanyaház / órákig a sötétben.” E gépies mozdulatok szinte végtelenné tágítása visszhangzik tovább a versen, s ami az első versszakban csupán egy benyomás állandósítása, a másodikban már levont következtetésként, értékelésként hangzik: „Sajgató könyöklés zsibbasztó álldogálás / órák évek évszázadok óta.” Ha a vers legelején az észleletet fedezzük fel, a következő lépésben már a képzeletet (vagy képzelgés:) kell elkönyvelnünk („Mozdulatlan fehérség amott / kézfej? hóban madárnyom? / holdas halánték? japánliliom?”), majd a harmadik versszakban e kettő együtt egy végsőkéig egyszerű, de szép képben — most már vízióban — összegeződik: „És lassan megnövök mint távcsőben a hold.” S nyomban követi a drámai fordulat is: „Mutatóujjamat begörbítem / és meg-

húzom a ravaszt.” Váratlan „fénykitörés” (a vers egy másik pontján: „fényerekció”) felel erre, egyszavas vesssorként, vakítóan egy szóba-képbe sűrítve e „belső” fény kigyulladásának pillanatát. E belső fények azonban szigetfények, önmagunkba zárulásunk fényjelei: „A zsalut berántja a zsalut bezárom / minden fényeknek elalvása / Világ-sötétség itt és amott.” A bezárulás utáni apokaliptikus világ-sötétséghez az elköltözés-motívum járul, s felzeng az „isa por és chomu...” ó-magyar szólama, hogy terek, évszázadok átlóit húzza meg a versben. S közben a végzet-szerűséget is hangsúlyozza. De újabb váltás s az elvárásokhoz képest meglepetésszerű mozzanat következik: „Lehasalok a salátás fal tövében, kúszom / japánliliom-sor széles levelei alatt. / Lépcsőfeljáró kőkorlátja —, / két baluszter között kilesek.” A vers elején elhangzott „lessük egymást” visszhangja itt a „kúszom” s a „kilesek”, s a lentről, a salátás fal tövéből, a békaperspektívából szemlélt világ is hasonló látványt nyújt, mint az előbbi madártávlatból (megint a villanykörtével a középpontban): „tűlfőlől meztelen villanykörte, / a hadak után valahogy itt maradt, / csigásra kovácsolt lámpavasról csüngő. / Légyfogó-sárga derengésben ott ül / a soha meg nem ismerhető föl- s eltűnő / embernek álcázott Ő, a mindig valaki Más, / a mindig átváltozó név, év és adat, / ott ül a férfarnyi vadász-széken, Ő, / a soha nem tudni kihez beszélő.”

Ezekben a sorokban — ezért idéztük terjedelmesen — az egész marsalli költészet természetrajza tetten érhető. Közel és távol, tér és idő zsugorodása—tágulása, a tapintható és elvont, s mindez a marsalli képjellegzetes megvilágításában: „légyfogó-sárga derengésben”. Az utolsó versszakban azután az egész vers orkesztrációját halljuk, motívumai újrafogalmazódnak, egyféle „ösegésszé” állnak össze, hogy a vers kozmikus kitágulásai után nyugvópontra jusson, s a látvány is (mily furcsa módon!) az „egyszál japánliliom” parányi pontján állapodjon meg. Közben idézetek, „beszéddek” lengik be a verset, színjátékszerűen feléled a vers elején rögzített „zsalus” játék, lényegtelen, megválaszolhatatlan, szándékosan prófétikus kérdések cikáznak, széttantó válaszok, közhelyek, „ünnepélyes” és idegen szófordulatok sorjáznak. Balladás intonációban — a balladából ismert homállyal, kihagyásokkal, szaggatottsággal —, s persze epikummal és drámával telítetten. Egy zengő, polifon szóáradat ez, mely korokat, időket elegyít, s ehhez idomul a stílus is, mely e beszédeket szüntelenül váltakozó „nyelv”-be önti. Ez az idézőjeles beszéd azután a kötet egészen végigvonul.

Még egy lényeges tanulsággal szolgál e költemény: a személyiség áttűnései Marsall egész költészetét áthatják. Ezek az áttűnések a kötet egyik kritikusanak szavaival élve egyben „szereplehetőségek” (Csordás Gábor), de „kettősség-motívumok” is, a „szubjektumszivargás” (uő.) képzetei. A személyiség ugyanis végtelen e Marsall-versek logikája szerint; megkettőződik/-sokszorozódik, tárgyiasul, személyt cserél, szereppé lesz. Akár Füst Milán szigorúan idézőjelek közé képzelt egyes szám első

személyű verseire is gondolhatunk, bár Marsall e tekintetben szélesebb skálán építkezik.

Akár a formálisan, szó szerint is ismétlődő, kiüresedett mozdulatok ismétlésében, akár a személyiség tárgyasulásában, önmagától elválásában az elidegenedés szímtómáira kell ismernünk. Az „öt-földrés-ujjas / lyukakesztyűs világban”, a „kallódnunk hol oltalmas”, a „hirtelen elárulás” szólamai visszhangozzák e gondolatot tovább, vagy az „oly egyedül / a macskaszagú homályban... oly igen egyedül, / hogy már csak a Világ Világossága, / óriási izzó csillag rám-roskadása” stb. S e kallódás egy kitágított, kozmikus űrben megy végbe, mely nemcsak térbeli szempontból végeláthatatlan, de időtlen is. Az időtlenségnek azonban egy jellegzetes kategóriájával van dolgunk: Marsall versei úgy időtlenek, ahogyan Nemes Nagy Ágnes szobrai, kövei, fáí: hogy közben évszázadok, évezredek robogtak át rajtuk viharokkal. Egy olyan verstér ez, egy olyan „New-Kukutyin” (a maga fintoraival!), amelyben akár egy versen belül is ott üget Borsszem Vitéz, a Habsburgok, Bálint úr, Bornemissa Gergő, török, talján, Windischgrätz, Bela Bartok (így!), Szent László, Toldi Miklós stb. Az idők szálai lengnek itt, amelyek között a költő összefüggéseket keres: kötöz, válogat, rendszerez — felfedez: tárgyakat, melyek időket kötnek össze (többnyire a gyermekkort a mával), történelmi és egzisztenciális összefüggéseket (mivel a „a Létek mind kozmikus börtönök”). De Marsall nemcsak motívumokat, szimbólumokat, személyeket sorakoztat fel, állít egymás mellé. Dallamok, refrének, frázisok hangzanak fel az „einstein világdemizsonban”, különféle nyelvi formák (kihalt igemódok, igeidők, nominális formák), nyelvek (ómagyar, latin, olasz, angol), vándorló, beépített sorok, egyéni szóelemények keringenek e versvilágban — hol prózai, epikai egyszerűséggel, hol enigmatikusan. S akár az allúziók, a „nyelvek” is idődimenziókat reprezentálnak; nagy „idő-réseket” látunk mögöttünk mi, akik „vagyunk szerteiramló idő / nagyságos utasai”.

Az álom, a képzelés (is) e költészet termőtalaja, s nem véletlen, hogy a vers olykor a szürrealizmus területére lebben. Elegendő egy artézi kút, egy szélmalom, hogy idők, történelmek, nemzedékek éledjenek fel — „barokk ódában” pl. De a groteszk vizeire is eljut e költészet, amikor saját költői eljárását állítja torztükröbe: „Kocsámában rövid rum-toron / húnyt szememben szénlapát / járja máig, kiskan-korom: / rum szén mester, végsősoron / valék fagyos nagykabát.”

S szólani kell Marsall ironiájáról is, amelynek fő forrása maga a nyelv. Úgy tűnik. (s e ponton Esterházy prózájára asszociálunk), minden, ami Marsall költészetében lényegében történik, kimutatható a nyelven is. A nyelv e költészetnek legérzékenyebb membránja. A nyelvi gazdagsága mellett szembeötlő ugyanakkor e versek műfaji gazdagsága is Gyakori a ballada formájú vers, a glossza, a parafrázis, de költőjük ír „régí dalt”, zsolttárt, példázatot, enigmát, „keresztrejtvény”-verset. Sorainak „egy-

másba lengése”, „képlékenysége” azonban mintha visszafogottabb lenne, mint költészetének előbbi stádiumaiban.

Marsall László negyedik kötetének verseiben meglehetősen nagy szövegellenállású költészettel állítja szembe olvasóit. „Mitikus világstruktúrájának” dekodolásához egy sor allúziót, allegóriát, egy sor konnotációt kell megfejtenie, s ezekhez nem minden esetben talál kellő fogódzó. Az *Egy világ mintája* azonban mindenképpen sűrített, kondenzált vers-élményben részesíti az olvasót, még ha olykor enigmatikus megoldásai, idő- és kultúramontázsai próbára teszik is a versről való (egyre lanyhuló) gondolkodását.

HARKAI VASS Éva

A VILÁGREND KÖLTŐJE

Cs. Szabó László: *Shakespeare*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1987.

Cs. Szabó László könyve arról győz meg bennünket, hogy nemcsak Shakespeare műveinek, hanem a róla szóló írásoknak az olvasása is gyönyörűséget okozhat. A világrend költője — ahogy Cs. Szabó egyik esszéjének címében nevezi — újabb és újabb elemzőket kényszerít arra, hogy felidézzék a kort, az embert és műveit. A Shakespeare-kutatásoknak vannak koronként változó preferenciái. Az elmúlt néhány évtized kritikai irodalmában két fontos tényező vizsgálata állt előtérben: a drámák emblematikájának és ikonográfiájának a kutatása, valamint a darabok politikai szempontú értelmezése. Ez utóbbi a művek világában és létrejöttében nyomon követhető politikai-történelmi összefüggések rekonstrukcióját és interpretációját végzi el. E munkák olvasása éppúgy szellemi izgalmat jelent, mint az elemzés tárgyát képező műveké — hiszen az interpretációban feltáruló „titkok” mellett a drámák világa is felidéződik. Még akkor is, ha az elemzés egyetlen nézőpontot érvényesít. Cs. Szabó László *Shakespeare*-könyve (melynek legtöbb írása a hatvanas években keletkezett) abban tud mást és részben többet nyújtani a szak tudományos feldolgozásoknál, hogy nem egy-egy aspektust vizsgál, nem a részletekre összpontosít, hanem az egészszel foglalkozik.

Az egészreirányultság ellenére a háromszáz oldalas könyv tulajdonképpen torzó, töredék. Ezt azonban nem a kötet sugallja, hanem a kiadói utószóából tudható meg. Cs. Szabó László azt tervezte, hogy azokról a drámákról, amelyekről addig nem írt, a könyv számára új esszéket készít. Elképzelése az volt, hogy „esszégyűjteményében sikerül majd megmutatnia a Shakespeare-óceán valamiféle viszonylagos teljességét”. A kötetben azonban — a szerző 1984 őszén bekövetkezett halála miatt — már csak egyetlen új dolgozat kerülhetett, a *Szeget szeggel* elemzése. Korábbi esszéiből a könyv számára négyet tudott részben át dolgozni. A kötetben közzétett huszonegy írás 1957 és 1984 között keletkezett, az